

MORE U HORACIJEVOJ EROTSKOJ LIRICI

Pjesnik Horacije često u svom erotskom pjesništvu postizava s pomoću slika iz prirode osobite učinke. Te su slike raznolike, i što je značajnije, sve su one prema njegovim filozofemama, koje se ne odlikuju naročitom dubinom misli, u svojoj sažetosti i jednostavnosti lirski jasne i duboke te pune dinamičkih impresija, a u svom lirskom tumačenju svježije.

Mnoge njegove pjesme pokazuju, da je on „*amator ruris*“ te da, osim toga što voli prirodu, uzima iz same prirode pjesničke slike, koje svojom zdravom melanholijom unose u čitačevu dušu posebnu vedrinu. Zbog takvih pjesama osjećamo, da je Horacije u mijeni godišnjih doba, i u svojoj Sabinskoj dolini tražio i našao mir pun spokojstva za svoje često uznemireno, moglo bi se reći za svoje heraklitovsko srce¹⁾.

Na isti je način Horacije u mnogim pjesmama izrazio sjećanja na svoje mladenačke dane. Pjesničke slike iz prirode pojavljuju se gotovo u svim njegovim najljepšim pjesmama. Takve slike djeluju impresivnije negoli one, koje je uzimao iz mitologije. Tu je zanimljiva lirska povezanost između Horacija i Tiberulova rustikalizma.

Moglo bi se kazati, da je Horacije tim svojim finim smislom za lirski izražaj slika iz prirode u erotskom ili misaonom pogledu privlačio i privukao mnoge pjesnike u evropskim književnostima a naročito one u Francuskoj²⁾.

U nekim Horacijevim pjesmama kao da slutimo dah i tragove doziva mira iz mnogih Goetheovih pjesama. Takav je mir tražio Horacije i jednom je izričito, napustivši sve udobnosti, slasti i lasti Rima, te njegove biblioteke i terme, otmjeno društvo i nemir uz zaglušnu vrevu antiknog Pariza, uskliknuo:

Cur valle permutem Sabina
divitias operosiores! (C. III, 1).

U prilikama, u kojima je Horacije živio, poslije burnih doživljaja svoje mladosti, kad je od ogorčenog revolucionara

¹⁾ Thadée Zieliński: *Horace et la société romaine du temps d'Auguste*, Paris 1938, str. 111 i sl.

²⁾ Eduard Stemplinger: *Das Fortleben der Horazischen Lyrik seit Renaissance*, Leipzig 1906., str. 5 (bilješke) i 7. Treba istaknuti, da je prvi prijevod H. Odā objavljen u Francuskoj.

postao monarhist „*relicta non bene parmula*“ (C. II, 7.), iako se i kasnije u mnogim pjesmama može naslutiti njegovo mladenačko raspoloženje, koje ga nije nikad napustilo, — priroda je za pjesnika bila ne samo utjeha nego je ona odgovarala njegovim lirskim sklonostima, često zdravstvenim potrebama.

Lektira helenskih lirika, osobito Alkeja, Sapfe, Anakreonta, Pindara, Bakhilida i mnogih pjesnika aleksandrisko-helenističke epohe, djelovala je na Horaciju, da još više razvije svoju prirodenu ljubav prema ljepotama prirode i da u tome nagonski traži svoja nadahnuća. Možda su u tom lirskom naglasku bile prve njegove mladenačke pjesme, za koje mnogi smatraju, da ih je pisao na grčkom jeziku³). Ostatak se takve mladenačke ambicije ogleda u njegovim stihovima:

Princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos (C. III, 30).

Čini se, da je to bila struja i moda još iz vremena t. z. *poetae novi*. Ti su pjesnici pisali na grčkom jeziku svoje prve pjesme i sigurno prevodili s grčkoga, kao što nam to pokazuje Katulov prijevod poznate Sapfine pjesme (Anth. lyr., S. II). Horacijevu nastojanje, da kao lirik naglasi na kraju svoje treće zbirke lirskih pjesama helenske utjecaje i svoju izvornost, pokazuje više poticaje i vanjski formalno lirski zanat, koji se stopio s njegovim lirskim vizijama, „te je zaista nepravedno odricati Horaciju pjesničku invenciju, zato što je imao uzore⁴).“

Horacijevu oduševljenje za prirodu samo je prividno u kontrastu s njegovim lirskim realizmom, kojim je opisao sebe i sve rimske društvene razrede. Obično se smatra, da je Horacije društvo svoga vremena ocrtao u svojim Satirama i dijelom u Pismima, ali se može reći, da je slika društva, uza svu lirsku atmosferu, upravo u njegovim lirskim pjesmama reljefnija i točnija, jer je sve prošlo kroz poznato Horacijevu lirsko nastojanje, da se izrazi što je moguće više u dotjeranom obliku, koji bi bio jednak njegovu lirskom doživljaju.

Od poznate pjesme iz zbirke Epoda (15), koja počinje lirskim ugođajem:

³) Augusto Rostagni: La letteratura di Roma repubblicana ed augustea, Bologna 1939., str. 333.

⁴) Plessis: La poésie latine, Paris 1909., str. 326. Isp. još str. 523: „Mais la forme n'est pas tout; et chez lui comme chez tout poète de race, il y a harmonie intime entre l'idée et le sentiment, d'une part, et la langue et le rythme d'autre part: c'est pourquoi ce dont il a entendu se glorifier ne peut pas être seulement d'avoir appris à la Muse latine à chanter en perfection des vers et des strophes que jusque-là elle n'avait su que balbutier.“ Isp. još Pauly — Wiss. s. v. Horatius, str. 2381, gdje Stemplinger govori o Horacijevu pjesničkom jeziku i E. Zinn: Der Wortakzent in d. lyr. Versen des Horaz, München 1940.

„*Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno
inter minora sidera,*

koji je uzbudljivo sjećanje na mladenački doživljaj ljubavi, na ushićenje i prvo razočarenje, pa redom do drugih u lirskim pjesmama, Odama, — mi vidimo kako Horacije umije jednostavnim sredstvima i lirskim evokacijama stvoriti atmosferu punu iskrenog lirskog doživljaja.

O Horaciju su mnogi pisali knjige i disertacije⁵⁾, proučavali su njegovu metriku i njegov lirski rječnik, ali uglavnom više filološki negoli estetski, pa ipak, svatko može naći u njegovoj lirici poneki kutak, u kome je posebna lirska atmosfera, koju je potrebno istaknuti, jer je točan Plüssov zaključak: „So ist und bleibt die lyrische Dichtung für jede Zeit ein schönes Abbild zugleich allgemeinen und wirklichen Lebens, sofern Empfindung allgemeinen und wirklichen Leben ist und bleibt“⁶⁾.

Ovdje želim istaknuti Horacijevo evociranje nekih erotskih doživljaja, osobito uzajamnih erotskih uzbudjenja zaljubljenosti i zaljubljenog, koje on postizava pjesničkim slikama mora ili prirodnih pojava na moru i u primorskom pejzažu. Iz Horacijeva životopisa znamo, da je kao mladić putovao na studije u Atenu i još jednom poslije poraza Brutove vojske, u kojoj je sudjelovao s oduševljenjem, natrag u Rim. Doživljaji ljepotâ i strahotâ mora, što ih je mladi Horacije doživio, iskrslili su kasnije u njegovu lirskom stvaralaštvu i reljefno se nametnuli kao doživljajna imaginativna magma. Horacije u svojim erotskim pjesmama često spominje Jadransko More. On se svojim epitetima o tom moru približio mišljenju antičkih Rimljana, kad za nj veli, da je *turbidum* (C. III, 3), *ventosum* (C. III, 4), *raucum* (C. II, 14), *tumultuosum* (C. III, 1) i *iratum* (Epod. 2), dok su ga drugi još nazivali *procellosum* (Val. Flacc. 3, 621 i Aug. 5, Civ. D. 22) ili, što Katul kaže u poznatoj pjesmi Phasellus za pejzaž Jadrana, da je „*minacis Hadriatici litus*“⁷⁾.

Horacije je bez sumnje odlazio u poznata primorska kupališta na zapadnoj obali Italije, gde su mnogi Rimljani toga vremena, osobito bogati, provodili svoj ljetni odmor ili bi za vrijeme zime tamo boravili zbog blaže klime. To je potrebno naglasiti, jer je Horacije mogao i na taj način, poslije svojih

⁵⁾ Isp.: *Catalogus dissertationum phil. class.*, ed. III, Leipzig 1937, str. 135—141 i Büchner: *Lateinische Lit. u. Sprache in der Forschung* seit 1937, Bern 1951, str. 127—143. Isp. osobito str.: 129, 130 i 134. K tome K. Büchner: *Burs. Jber.* 267, 1939.

⁶⁾ H. Th. Plüss: *Horazstudien — alte und neue Aufsätze über horazische Lyrik*, Leipzig 1882, str. 367. kao i vrlo dobru studiju s estetskog stajališta: W. Gebhardi—Scheffler A.: *Ein aestetischer Kommentar zu den lyrischen Dichtungen des Horaz*, III izdanje, Paderborn 1913. Isp. još Plessis: cit. djelo, str. 329.

⁷⁾ Isp. Pauly—Wiss. s. v. *Adria*, str. 417—419. — Tu su pjesme, u kojima se spominje Jadran: C. I, 3; II, 14 i III, 3, a nisu erotske.

doživljaja mora iz mladosti, još jače doživjeti poneku pjesničku sliku mora i izraziti je zatim u svojim lirskim vizijama. Moje je mišljenje, da je ipak Horacijevu maštu uzbuđivalo upravo najviše ono, što je doživio u svojoj mladosti, jer je to u svakom pogledu bilo impresivnije.

Već rekoh, da Horacije u svojim erotskim pjesmama, kad želi izazvati naročite poetske evokacije, spominje Jadransko More, premda to isto čini i u nekim drugim pjesmama, u kojima su slike o Jadranu ili drugim morima⁸⁾. Pjesničke ću slike iz Horacijeye erotske lirike objasniti, a da ne ulazim u pitanje njihova vremenskog postanka⁹⁾.

I

U pjesmi, koju je Horacije posvetio ljubljenoj Piri, on ovako pjeva (C. I, 5):

Quis multa gracilis te puer in rosa

Perfusus liquidis urget odoribus,

Grato, Pyrrha, sub antro?

Cui flavam religas comam

Simplex munditiis? Heu quoties fidem

Mutatosque deos flebit et aspera

Nigris aequora ventis

Emirabitur insolens,

Qui nunc te fruitur credulus aurea;

Qui semper vacuum, semper amabilem

Sperat nescius aurae

Fallacis. Miseri, quibus

Intentata nites! Me tabula sacer

Votiva paries indicat uvida

Suspendisse potenti

Vestimenta maris deo.

Dragoj Piri

Piro, koji te nježni mladić grli

u spilji lijepoj obilno namirisano

na ležaju punom ruža?

Za koga si počesljala

⁸⁾ Giorgio Pasquali u svom djelu: *Orazio lirico*, Firenze 1920, str. 539. i sl. dodiruje motiv mora kod Horacija, ali općenito, samo ga nabacuje, premda mu je dobra opaska na str. 542.: „Il mare in tempesta è per anima di Orazio, come per quella di qualsiasi uomo moderno, un elemento, per così dire dinamico.

⁹⁾ Citiram prema izdanju: Q. Horatii Flacci carmina izd. F. Klingnera, Leipzig 1939.

svoju plavu kosu, o krasu naivni?
 Ja! koliko puta taj će obmanut
 plakati zbog olujnih
 vjetrova i burnog mora,

što te, o zlato, naivan cjeliva
 pun nade, da ćeš mu vječno biti vjerna
 i ljupka, jer on ne zna
 promjene vjetra. Jadnici

svi su ti ljepote tvoje poklonici!
 Zavjetni će stih na zidu hrama reći,
 da moćnom bogu mora
 darovah togu još mokru¹⁰).

Kad pročitamo pjesmu, tad cjelovito doživljujemo njezinu erotsko-lirsku atmosferu kaprisâ i promjenljivosti ljubavi. Iako Horacije fiktivno analizira ljubavni očaj mladića, koji drži, da ga Pira zaista voli, mi smo uvjereni, da je pjesnik ne samo ljubomorani nego da mu je uspomena na Pirinu ljubav još uvijek sveta, te pjesničkim slikama:

... *Heu quoties fidem*
Mutatosque deos flebit et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,

koje su uzete i doživljene na moru, nastoji prikazati što plastičnije sukobe u srcima Pire i mladića pa i one vanjske, koji se očituju oštrijim riječima.

Mutati dei odnosi se na Pirine zakletve i naklonost bogova ljubavi. To sam preveo jednom riječju obmanut. Horacije je nevjeru drage i nemilost bogova kao zaštitnika ljubavi izrazio izražajem *mutare* zbog veze logično-lirski iracionalnog doživljaja sa slijedećom slikom o olujnim vjetrovima (*nigris ventis*), koji su zamračili nebesko plavetnilo i sakrili sunce, a uzburkali more. Pjesničke slike: *nigri venti* kao i *aspera aequora* zaista su dobre personifikacije nevjere, razmirica i svađe zaljubljenih. To su doživljaji srca, to su oluje srca, koje unose tama i očaj u dušu dvoje zaljubljenih i u njihov životni optimizam. Pjesničke su slike jednostavne, ali u izvorniku oba nam stiha mnogo govore svojim aliteracijama, ne toliko svojom afektivnom atmosferom koliko svojom ekspresivnom snagom. Horacije je htio tim slikama naglasiti svoju pomalo ironičnu samilost prema novom Pirinom ljubavniku, dok s bolju pomišlja na Pirin egoizam, koji je njemu bio dobro poznat. Zato i završava svoju pjesmu stihovima, u kojima kaže, da će po-

¹⁰) Svi prijevodi pjesama su pisca ove studije.

svetiti još mokro odijelo uz zavjetni natpis moćnom bogu mora; Posidonu, kao što su to obično činili spaseni brodolomci u antičko doba. Ta je završna slika očito povezana s onim dvjema predašnjim, jer pjesnik sebe tješi ironijom, što se spasio poslije brodoloma ljubavi, koji je doživio s Pirom. Taj spokojni finale izražava finu lirsku smirenost i ravnodušnost čovjeka, koji je ljubio, ali nije zaboravio na svoju ljubav. Duhovito za tu pjesmu veli B. Croce: „Ta mala lirska pjesma spada među najljepše Horacijeve pjesme, ona ujedinjuje u sažetom i blistavom obliku umjereni erotizam i proznu razboritost, a ti su odgovarali pjesnikovu temperamentu¹¹⁾).

II

U pjesmi (C. I, 16), koja bi mogla imati naslov Uvrijeđenoj prijateljici, Horacije potiče ponosnu dragu, da sve njegove jambe — rugalice — uništi bilo u vatri bilo da ih baci u Jadransko More:

*O matre pulchra filia pulchrior,
Quem criminosus cunque voles modum
Pones iambis, sive flamma
Sive mari libet Hadriano.*

Kćeri, ljepša od majke ljepotice,
kad htjedneš, možeš sramne rugalice
bilo u ognju uništiti
il u Jadransko baciti More.

Slika mari Hadriano upućuje nas na to, da je bilo općenito mišljenje o Jadranskom Moru kao o moru, koje svojim olujama lako uništava čovjeka, te Horacije može svoju uvrijeđenu dragu najlakše uvjeriti u svoju naklonost i odanost, ako joj obeća, da će sve jambe — pjesme rugalice — baciti u to burno Jadransko More, jer u istoj pjesmi to more u desetom stihu naziva mare naufragum.

III

Pjesma (C. I, 26), koja je posvećena prijatelju Lamiji, izražava Horacijevu želju, da njegovu žalost, *tristitiam*, raznesu vjetrovi po Kretskom moru. Evo te slike:

¹¹⁾ Benedetto Croce: *Poesia antica e moderna*, Bari 1941, str. 101. Za tu pjesmu vidi Stemplinger, cit. d. str. 104—108. Scaliger za tu istu pjesmu duhovito kaže u svom djelu *Poetices*, VI, s. 813: „*quae merum nectar est.*“ — Potpuno je drugi dojam, koji izaziva pjesma iz Lirskih pjesama I, 11: Tako shvatimo život — gdje je slika o Tirenskom moru, ako je povežemo s pjesmom I, 5, posvećenom Piri, metafora za promjene i teškoće života.

Musis amicus tristitiam et metus

Tradam protervis in mare Creticum

Portare ventis...

Tugu ću i strah ko prijatelj Muzā
olujnim baš predati vjetrovima,
da ih Kretskim raznesu morem...

Protervus = impetuosus, violens, što znači olujan, žestok, buran i sl. Slika je utoliko jača, što epitet *protervus* znači sve strahote burnog i olujnog vjetra na moru. *Protervi venti i mare Creticum* slike su za sve vjetrove, koji s istoka donose oluje¹²⁾. Lamiya, kome je posvećena pjesma, bio je Horacijev miljenik, te prema tome i ta oda spada u krug njegovih erotskih naglasaka.

IV

U pjesmi (C. I, 33), koju je Horacije posvetio prijatelju Tibulu, poznatom elegiku, i u kojoj ga tješi zbog nevjerne Glikere pa mu preporuča, da ne piše ljubavne pjesme u takvom raspoloženju, jer bi to bili „*miserabiles elegi*“, naglašena je pjesnička slika o moru na kraju pjesme kao osobita poenta. Horacije opominje Tibula, da ne pokazuje dragoj svoju žalost, jer bi onda ona mogla pomisliti, da mu je na srcu naročito ta njezina nevjera, kad ona čezne za mlađim.

Budući da pjesma izražava osobitu atmosferu tadašnjih romantičkih doživljaja dvaju pjesnika, koji su pod pseudonimima opjevali svoje miljenice, citirat ću je u cjelini:

Albi, ne doleas plus nimio memor

Immitis Glyceræ neu miserabiles

Decantes elegos, cur tibi iunior

Laesa præniteat fide.

Insignem tenui fronte Lycorida

Cyri torret amor, Cyrus in asperam

Declinat Pholoen; sed prius Apulis

Iungentur capreae lupis,

Quam turpi Pholoe peccet adultero.

Sic visum Veneri, cui placet imparis

Formas atque animos sub iuga aenea

Saevo mittere cum ioco.

Ipsam me melior cum peteret Venus,

Grata detinuit compede Myrtale

Libertina fretis acrior Hadriae

Curvantis Calabros sinus.

¹²⁾ Isp. Soph. Trach. 116–117: Βιότου πολύπεπον, ὥσπερ πέλαγος Κρήσιον (ed. Th. Bergk, Soph. trag. Lipsiae 1858).

Prijatelju Tibulu

Albije, ne tuguj tugom bez prebola
s mišlju na okrutnu Glikeru. Ne pjevaj
tužne elegije, jer zavoli mlađeg,
kada iznevjeri i napusti tebe.

Plamti strašću Likòrida krasna čela
za Kìrom, dok taj čezne za Folom-jadan,
jer je gorda. Prije bi vukovi mogli
apulske voljeti koze

nego bi Fola ružnoga ljubavnika.
Svidjelo se tako Veneri, jer voli
da srce i dušu, što jedno za drugo
nisu, gvozdanim jarmom veže
pa da se smije.

Nekoć me bolja zavoljela gospa;
tad Mirfala, mila oslobođenica,
svladala mi srce žešće od vala
jadranskoga, što hrid Kalabrije pláče.

U pjesmi se nalazi i jedan ironičan paradoks:

... sed prius Apulis
iungentur caprae lupis;
Quam turpi Pholoe peccet adultero.

Takve paradokse nalazimo i kod drugih pjesnika, to su konvencionalni izrazi antikne trubadurske ljubavi, to je više manira, koja je odgovarala tadašnjem shvaćanju, a pjesnici su ta *ἀδύνατα* namjerno iskorišćavali. Horacije i na drugim mjestima u svojim pjesmama upotrebljava takve ili slične paradokse. Za nas je u cijeloj pjesmi najznačajnija poenta, gdje se pjesnička slika:

*Libertina fretis acrior Hadriae
Curvantis Calabros sinus*

može shvatiti u smislu iracundior, ali ipak mislim, da Horacije uz epitet *grata Myrtale libertina* želi naglasiti strastvenu privrženost te ljubljene žene.

V

Horacije, ismijavajući ljubav nezrele djevojke u pjesmi, kojoj sam dao naslov Budi strpljiva (C. II, 5), uspoređuje tu djevojku s junicom, koju još ne mogu upregnuti. Ta je slika, kako dobro opaža Gebhardi, kad analizira tu pjesmu, izraz zdravog rimskog naturalizma, koji je nama danas neobičan.

Junica — djevojka — traži vodu tekućicu, da bi izbjegla ljetnu žegu¹³⁾. Ona se voli igrati s drugim junicama u vlažnoj hladovini vrbika:

... *nunc in udo*
Ludere cum vitulis salicto

Prægestientis ...

Zatim Horacije opominje nekog prijatelja, da ne traži nezrelo grožđe — *tolle cupidinem | inmitis uvæ: iam tibi lividos | distinguet autumnus racemos | pupureo varius colore, |* — jer će skoro jesen doći s mnogim plodovima i ta će ti pružiti crne i grimizne grozdove. Usto pjesnik podsjeća prijatelja, da nemilosrdno vrijeme brzo prolazi i da će Lalaga već potražiti muža, kad pjeva:

... *iam proterva*
Fronte petet Lalage maritum,

... Požudnim će okom
Lalaga sebi već potražiti muža,

Dilecta, quantum non Pholoe fugax,
Non Chloris albo sic umero nitens
Ut pura nocturno renidet
Luna mari ...

a ljupkija je od nestalne Fole
i Hlore, koje sjaje rame b'jelo
ko uštap što sjaje na moru
u noćnoj tišini ...

Horacije, da bi istaknuo buduću Lalaginu ljepotu, koja se tek može naslutiti, ističe ljepotu nestalne Fole i lijepa Hlorina ramena. Ta se ramena uz druge njezine čari blistaju kao uštapovo svijetlo u noći na moru, iako bi bilo najbolje pjesničku sliku *albo sic umero nitens* shvatiti kao dio mjesto cjeline za lijepo Hlorino tijelo. Prema tome opet je Horacije upotrebio sliku uštapa na moru, a ta nam slika izaziva uz uzbuđenje puno ljepote još i divljenje takvoj prirodnoj pojavi. K tome pridolazi jošte zanos smirenosti i neke nedostižne veličanstvenosti. Te dvije ljepotice: i *Pholoe fugax* i *Chloris albo umero nitens* kontrast su prema još nerazvijenoj Lalaginoj ljepoti, koja je ovdje samo *dilecta* = ljupka.

Stihovi, kojima Horacije opisuje Hlorinu ljepotu, ritmički izražavaju aliteraciju, koja u nama budi sliku tihog andante-a morskih valova obasjanih bjelinom uštapa.

¹³⁾ Isp.: Stemplinger cit. d. str. 236., gdje navodi krasni prepjev te pjesme od A. Chénier-a (El. I, 68).

Spomenuta pjesnička slika razlikuje se od one iz Sappina fragmenta, te nas i to uvjerava, koliko je Horacije u svojim pjesničkim slikama bio izvoran. Sappin fragment glasi:

νῦν δὲ Λύδαισιν ἐνπρέπεται γυναί-
 κῆσσιν, ὥς ποτ' ἄελίῳ
 δόντος ἃ βροδοδάκτυλος μήνα
 πάντα περ<ρ>έχοισ' ἄστρα, φάος δ' ἐπὶ
 σχεῖ θάλασσαν ἐπ' ἀλμύραν
 ἴσως καὶ πολυανθέμοις ἀρούραις

(E. Diehl, Anth. lyr. frg. 98).

Sad ona blista među Liđankama
 kao Selena, kad poslije zapada sunca
 zasjeni sve zvijezde svojim grimiznim prstima
 i ospe svoje svijetlo na slano more
 pa na livade cvjetne.

VI

Kad je Horacije htio utješiti prijatelja Hirpina Kvincija vizijom ljubavnog doživljaja, on mu u jednoj pjesmi (C. II, 11) savjetuje, da se ne brine za pitanja dnevne politike, a još manje za teške filozofske probleme:

*Quid bellicosus Cantaber et Scythes,
 Hirpine Quinti, cogitet Hadria
 divisus obiecto...*

*... quid aeternis minorem
 consiliis animum fatigas?*

Ne brini se, Hirpine Kvincije,
 što snuju ratnici Kantaber i Skit
 od kojih nas Jadran baš štiti...

...zašto svoj slabi zamaraš duh
 pitanjima vječnim?...

Horacije svoja patetična pitanja želi prijatelju objasniti tim, što izaziva namjerno jednim realističkim suvremenim problemom iz dnevne politike slike brze prolaznosti životnih ljepotā; savjetuje mu, da se ne obazire na curae edaces. Pjesma je zov u rezignaciju, a doživljaji, udruženi s onima iz Horacijeve mladosti i sadašnjim brigama, mogu samo uzdrmati pjesnikov i prijateljev duh.

Citirani početni stihovi pjesme, osobito izrazi: *cogitet Hadria divisus obiecto* izazivaju u suvremenom čitaocu dojam, kako je pojam Jadranskog mora bio za antičkog čovjeka pojam velikog i za plovidbu opasnog mora.

Poenta je pjesme sva u živom erotskom doživljaju za kojim čezne Horacije i kakav doživljaj pjesnik želi izazvati u srcu svoga prijatelja Hirpina Kvincija, kad na kraju ode pjeva:

... *Eburna, dic age, cum lyra*
Maturet, in comptum Lacaenae
More comas religata nodum.

... O nek žurno s lirom od slonovine
 Lide dođe i ko Lakonka
 krasnu svoju da začeshlja kosu.

Tako se početna slika o nesigurnim granicama, koje u ovom slučaju brani Jadransko More, dopunjuje slikom bezbrižnosti na kraju ove ode.

VII

Pjesma: Vjernost za vjernost (C. III, 7), možda je nastala povodom jedne svetkovine *Venus Verticordia*, a tu su božicu poštovali kao božanstvo, koje pokreće ljudska srca na ljubav onako kako Lukrecije s nekoliko stihova obuhvaća erotološku sliku svijeta u početku svoga epa. Horacije, potaknut jednim vanjskim doživljajem kao i ugođajem, koje u naša srca unosi rađanje proljeća, kliče u toj pjesmi dragoj Asteriji (Zvezdani): „Zašto plačeš, Asterijo, zašto si plačna i tužna upravo sad u proljeće, kad se u svim srcima budi ljubav?“ Tako bismo mogli slobodnije, u jednoj perifrasi, prevesti prve stihove ove pjesme. Oda se s obzirom na kompoziciju i sam erotski sadržaj odlikuje posebnom realističkom analizom tadašnjeg društva.

Pjesnik apostrofira Asteriju, on joj veli, da ne plače, jer će joj proljeće vratiti njezinog dragog Giga. Uvodna je intonacija pjesme vrlo srdačna; u toj se pjesmi osjeća Horacijeva želja za smirenjem u nekom raspoloženju a i stvarnom osjećanju, koje bi Baudelaire nazvao *enfance retrouvée*, a to je prava poezija, kad smo sretni, što drugi doživljuju iskrenu ljubav. Taj početak glasi:

Quid fles, Asterie, quem tibi, candidi
Primo restituent vere Favonii
Thyna merce beatum,
Constantia iuvenem fidei

Gygen? Ille Notis actus ad Oricum
Post insana Caprae sidera frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrimis agit.

Zasto, Asterijo, plačeš za dragim svojim,
 kad mladog će Gigesu blagi proljetni vjetrovi
 vratiti tebi vjerna i bogata.

Lađu mu bacili prema Oriku vjetrovi
i on je prepatio mnogo zbog olujnog
Jarčeva zvijezda
a sada dršće u ledenoj noći,
dok besanica ga mori i suze gorke lije.

Kroz to vrijeme Gig je izvrnut mnogim opasnostima. Na nj vreba Hloja, koja šalje svodnika, da namami dobrog Giga u njezin zagrljaj pripovijedajući mu „fallaces historias“. Te lažne bajke iz mitologije, ti romani preluba i vjerne ustrajnosti kao i postojanosti s druge strane zgodno su umetnuti rekviziti, jer su i drugi pjesnici, kao Homer i Pindar, u svojim pjesmama obradili iste mitološke romance i balade o Pretu i Belerofontu pa Peleju i Hipolitu. Te su bajke u svojoj vrijednosti i svojoj popularnosti isto tako pristupačne suvremenom čitaocu kao što su bile pristupačne antičkom čovjeku.

Gig, za koga nam Horacije veli, da ga je kišni jugoistočnjak spriječio na putu pa mora boraviti u malom epirskom gradiću Oriku, izvrnut je napastima zbog čara Hlojine ljepote, ali on nije trstika na vjetru nego je ustrajan, jer:

*Frustra nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer.*

Svi su mamci propali,
jer Giges sluša laskavca ravnodušno
i za sve bajke zavodničke
gluh je ko Ikarske hridi njegov sluh.

Opet Horacije, da bi naglasio nepredviđene zaplete u životu zaljubljenih bića kao i ljubayne doživljaje, unosi u pjesmu olujni vjetar, a da bi pokazao ustrajnost i vjernost u ljubavi upotrebljava pjesničku sliku Ikarskih hridi, koja se odnosi na Giga, dok opominje Asteriju, da ne pogledava na sportaša Enipeja. Zato Horacije na kraju pjesme veli Asteriji:

*Et te saepe vocanti
Duram difficilis mane.*

Ti tvrdo u ljubavi ustraj svojoj,
dok dosadni te napasnik bude mamio!

VIII

Deveta pjesma treće zbirke Horacijevih Lirskih pjesama značajna je zato, što je sva u vedrom dialogu između pjesnika i njegove drage Lidije. Još ju je humanist Scaliger¹⁴⁾

¹⁴⁾ J. Caes. Scaligeri: Poetices, (izd. iz 1707), str. 812. Scaliger isto misli i za H. pjesmu IV, 3. Taj piše u cit. d. o H. str. 804—827.

držao sladom od ambrosije i nektara, a Gebhardi je u spomenutoj knjizi smatra kraljicom Horacijevih Oda¹⁵).

Dijalog u pjesmi u obliku triju činova, u kome pjesnik počinje, a Lidija završava, sočan je u svežini, koja u svojoj lepršavosti izražava život pun čudljivih kaprisa tadašnjih Rimljana. Sam dramski oblik pjesme ističe u pojačanoj mjeri Horacijev smisao za lirsku dramatičnost¹⁶).

Iako zaljubljenici u pjesmi jedno drugome predbacuju nepostojanost u ljubavi, ipak Lidija, kad ju je Horacije potsjetio na staru ljubav stihovima:

*Quid si prisca redit Venus
Diductosque iugo cogit aeneo?
Si flava excutitur Chloe
Reiectae patet ianua Lydiae?*

Što tad, ako stara ljubav
udruži nam rastavljena srca?

Što, ako odbacim plavu
Hloju, a u dom srdačno primim Lidiju? —

odgovara, da joj nije osobito stalo do Kalaisove ljubavi, ako već obećava da odbaci lijepu Hloju. Tim odgovorom završava pjesma ovako:

*Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice et improbo
Iracundior Hadria:
Tecum vivere amem, tecum obeam lubens.*

Tad, premda je Kalaisa krās
ljepši od zvijezde, a ti nestalniji od pluta
i razdražljiviji od olujnog Jadrana,
s tobom živjet bi htjela, s tobom umrijeti rado.

Dvije slike: ljepota mladića, koja je slična zvijezdi i pjesnikova nepostojanost, koja je nalik plutu na vodi te pjesnikova razdražljivost, koja sličí uzburkanom Jadranu, — dočaravaju nam Horacijevu oduševljenje za lirske evokacije upravo sličama iz prirode. Glavna je imaginativna impresija opet došla do svoje punine u epitetima, koje Horacije pridijeva Jadranu, jer *iracundior* pokazuje stupanj onog kompleksa ljubavnih doživljaja, kad i najmanja sitnica može biti povod za rastanak među dragim bićima¹⁷).

¹⁵) Cit. d. str. 232.

¹⁶) Ribbeck: *Gesch. der röm. Dichtung*, Stuttgart 1900, II, str. 122 i 124. Taj je naziva biserom H. ljubavne poezije.

¹⁷) Ovakav se zaključak može izvesti ne samo prema lirskoj atmosferi u toj pjesmi nego i prema onome, kako nam riječ *iracundus* tu-

IX

Kad se milosnica Galateja spremala na put s nekim drugim obožavateljem, Horacije joj u jednoj pjesmi (C. III, 27) veli, da je ne odvrća od njezina nauma, ali je nježno opominje, da ne bude lakovjerna zbog trenutne sadašnje vedrine neba uoči svoga odlaska. Potsjeća je na Evropin doživljaj, kad je ona povjerovala Zeusu, prurušenom u pitoma bika, pa je taj kasnije zaveo. U paraleli: Evropa — Zeus i Galateja — pjesnik, Horacije želi naglasiti, kako često vanjski sjaj i moć nadvladaju vjernost. Horacije čitaoca dramatskom svježinom prenosi na morsku obalu i želi, kao u nekoj dalekoj invokaciji mitoloških registara, da nam dočara, kako mu Galateja razdire srce svojim odlaskom s drugim čovjekom.

Pjesnik opominje Galateju, želi joj predočiti, kako ona srlja u mnoge buduće opasnosti. Cijela je pjesma u svojoj intonaciji Horacijeva čežnja, eda bi uza se zadržao dragu milosnicu, kojoj ipak želi dug i sretan život, ali je moli, da ga se ipak katkad sjeti, jer veli: *Et memor nostri, Galatea, vivas!* Stoviše, pjesnik je odvrća od naumljenog puta po moru naglašavajući svoje osobne doživljaje:

*...ego quid sit ater
Hadriae novi sinus et quid albus
Peccet Iapyx.*

Oh, poznate su meni
sumorne oluje Jadrana
i zla krila sjeveroistočnjaka,
što s neba razgoni oblake.

X

Sasvim je drukčija intonacija pjesme *Sam s dragom* (C. III, 28). Ta se pjesma razlikuje od svih Horacijevih erotskih pjesama, jer je ispunjena vedrinom i prirodnom veselošću. Pjesnik nam na dramatski način i osobitim humorom nasmijanog optimizma opisuje jedan blagdan morskog boga Neptuna, koji je on proslavio s dragom Lidom. Pjesma je intonirana, kako rekoh, vedro, i puna je imaginativne jasnoće.

U pjesmi je more smireno, nema spomena o olujama; nema svađe ni zajedljive ljubomore. Sve ružno, što krnji zanos, nestaje pred Horacijevom maštom, jer će pjesnik na blagdan boga Nep-

mači Forcellini: *Thes. l. Latinae*, str. 934: „*Iracundus est, qui natura ad iram proclivis est, et ex parva, vel nulla causa irascitur. Differt ab iratus: quia iratus dicitur, qui ira concitatus est; iracundus, qui facilis est ad iram, etiam si tunc nulla ira movetur.*“

tuna proslaviti s Lidom jednu tradicionalnu svetkovinu, koja je, kako razabiremo iz same pjesme, imala svoj intimni značaj.

Pjesma Sam s dragom reljefnije negoli ijedna druga izražava Horacijevu oduševljenje za život i kao malo koja druga osvjetljava njegov lirsko etički psihogram. Zato ću je citirati cijelu:

*Festo quid potius die
Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde, strenua Caecubum
Munitaeque adhibe vim sapientiae.*

*Inclinare meridiem
Sentis ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.*

*Nos cantabimus invicem
Neptunum et virides Nereidum comas;
Tu curva recines lyra
Latonam et celeris spicula Cynthiae;*

*Summo carmine, quae Cnidon
Fulgentesque tenet Cycladas et Paphon
Iunctis visit oloribus
Dicetur, merita Nox quoque nenia.*

Sam s dragom

O vitka Lido,
iznesi amforu dobrog cekupskog vina
i nek ti trijeznoj opojni zanos dade!
Mogu li ljepše Neptunov blagdan proslaviti?

Ti vidiš da sunce iz zenita k smiraju hrli
i dan se poput ptice zasitio visinā,
a ti oklijevaš amforu iznijeti,
što od doba Bibula konzula čeka.

Pjevat ćemo naizmjenice pjesme o Neptunu
i pjesme o plavim kosama Nerejidā.
Ti ćeš pjevati uz lukčliku liru
O Latoni i strelicama brze Diane.

Na kraju pjevat ćemo iz jednog grla,
kako Venera kraljica ona vrlo
na otoku Knidu i blistavim Kikladima vlada
i kako kola njena labudovi na Paf vuku.

Zapjevat će naša srca i božici Noći
zahvalnu pjesmu, kad trebalo bude spavati poći.

XI

U zbirci Epodâ (15) ima pjesma, kojoj bismo mogli dati naslov *Ljubav u mjesječastoj noći*. U toj se pjesmi Horacije sjeća svoje mladenačke ljubavi i predbacuje Neeri, da je krenula vjerom, iako se klela na vjernost svim bogovima, zaštitnicima ljubavi i iskrene zakletve, dok ga je strasno grlila i govorila:

*Dum pecori lupus et nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare
Intonsosque agitare Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum,*

Dok vuk jagnjetu bude krvnik,
a Orion zvijezda, poguban za mornare,
zimskim bude pjenio morem
i vjetar blagi raspletao
dugu kosu Apolonu,
ljubit ću tebe, kao što me ljubiš.

Vidimo, da je Horacije zbog uvjerljivosti samoga doživljaja u imaginativnom smislu razgovor s dragom smjestio u okvir mjesječaste noći. Ipak u tu, gotovo bi se moglo reći, glazbeno-lirsku atmosferu, pjesnik ubacuje dvije mitološke slike, sliku o pogubnoj zvijezdi Orionu i ljepoti Apolona. Ali, i u tim slikama imamo dva glavna elementa, koja smo susreli i u predašnjim njegovim erotskim pjesmama, to je elemenat vjetra i olujno more. U citiranim latinskim stihovima glagol *turbaret* prema *hibernum mare* stoji u aliteracijskom odnosu s riječima *agitare* i *aura*. Taj aliteracijski odnos pokazuje, koliko je stvaralačkog smisla imao Horacije za preciznost u biranju riječi, koje upravo imaginativno djeluju svojom jednostavnošću. Prema tome, more je i u toj pjesmi sredina u klimaksu erotskog izraza.

Na kraju mogu još dodati, da su svi tumači Horacijevih pjesama njegove pjesničke slike o moru, a osobito Jadranskom Moru, držali, da su pozajmljeni lirski rekvizit, jer su slične pjesničke slike susretali i kod drugih antičkih pjesnika, a da se pri tome nisu obazirali na Horacijevu lirsku samostalnost. Ti su tumači također pojam o Jadranskom Moru protegli i na druga mora, koja odvajaju Italiju od Grčke, iako znamo, da je pojam Jadrana u Horacijevo vrijeme bio gotovo jednak našem suvremenom pojmu. Osim toga, tumači nisu općenito uočili Horacijevu estetsku izvornost u stvaranju pjesničkih slika doživljaja mora, naročito u njegovim erotskim pjesmama. Takvi su doživljaji dugo zreli u pjesnikovoj duši, sazrijevali su još od rane mladosti, da bi kasnije u lirici dobili svoje najbolje izražajno ruho.

Horacijeve nas erotske pjesme uvjeravaju, da je Jadran nadahnuo svojim ljepotama po danu i noći, kišama, vjetrovima i oblacima pjesnika, koji ima toliki značaj za evropsku liriku, a taj je znao na izvoran način oblikovati doživljene ljepote Jadranskog Mora.

U razvoju našeg pjesništva na jadranskoj obali u prošlim stoljećima sigurno je Horacijeva lirika, uz Homerove, Ovidijeve i Vergilijeve opise mora, djelovala na brojne naše pjesnike pjesničkim slikama mora, koje smo sreli u Horacijevoj erotskoj lirici.

Zagreb.

T. Smerdel.

RÉSUMÉ

T. Smerdel: LA MER DANS LA LYRIQUE ÉROTIQUE D'HORACE

L'auteur de cette étude explique un problème créateur de la lyrique d'Horace d'après les exemples tirés des quatre livres des poésies du poète (Carmina). Jusqu'ici cette question n'était pas aperçue surtout pour les poésies: C. I, 5; I, 16; I, 26; I, 33; II, 5; II, 11; III, 7; III, 9; III, 27; III, 28 et Epod. 15.

C'est une caractéristique d'Horace, quand il veut exprimer la complexité émotionnelle d'un sentiment amoureux, qu'il l'exprime toujours avec les images poétiques de la mer et, en particulier, avec les images poétiques qu'il a vues et vécues dans sa jeunesse sur la mer Adriatique. On sait qu'il a voyagé deux fois comme jeune homme d'Italie en Grèce, premièrement quand il était allé à Athènes à l'université, et puis, quand il devait se retourner en partisan vaincu des idées de Brutus dans la fameuse bataille des Philippi, „*relicta non bene parmula*.“ De cette manière le poète Horace exprime les impressions de la mer comme un souvenir de sa jeunesse dans ses poésies érotiques.

L'auteur analyse le texte des Odes (Carmina) en donnant en même temps la traduction en croate, pour qu'il soit accessible à ceux qui s'intéressent aux problèmes évolutionnistes des ces motifs dans les littératures européennes, comme nous l'a montré Eduard Stemplinger dans son livre: *Das Fortleben der horazischen Lyrik seit Renaissance*.

L'auteur veut aussi accentuer que ces images horatiennes de la mer, auprès de celles d'Homère, Virgile et Ovide, avaient une certaine influence sur les vieux poètes croates, qui ont écrit au côté Adriatique, particulièrement à Dubrovnik (Raguse) où on aimait les écrivains grecs et latins. C'était naturellement une influence de lecture, mais il faut insister que nos poètes ont ajouté des images complètement nouvelles, qui leur ont été inspirées par la mer elle-même.

Quant' au poète, nous pouvons constater qu'il est le premier poète, que la mer Adriatique a inspiré dans sa création lyrique.